

А.П. Гайдуцький

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ НОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано залежність залучення іноземних інвестицій від поширення приватних господарських структур в сільському господарстві країн Центральної і Східної Європи, з'ясовано структуру аграрних підприємств в Україні і узагальнено основні переваги іноземних інвесторів при створенні і функціонуванні господарських структур в аграрному секторі України.

Масштаби залучення іноземних інвестицій у сільськогосподарські підприємства України є дуже незначними. Лише 2 % великих підприємств галузі змогли залучити іноземний капітал. Для з'ясування причин такого стану важливе значення має дослідження подібних проблем в інших країнах, визначення структури та складових інвестиційної привабливості основних форм господарювання підприємств галузі.

В Україні останнім часом з'явилася низка публікацій з досліджуваної проблеми, які здебільшого стосуються аналізу окремих форм сільськогосподарських структур. Ці питання вивчали такі вчені, як Т. Осташко¹, В. Шмідт², В. Суперсон³, О. Кобзев⁴.

Серед опублікованих робіт недостатньо уваги приділено досвіду ринкової трансформації основних форм господарювання в інших країнах з перехідною економікою, комплексному узагальненню структури господарських формувань в Україні, а також основним чинникам їх інвестиційної привабливості для іноземного капіталу.

Метою статті є аналіз розвитку господарських формувань в країнах Центральної і Східної Європи, узагальнення динаміки створення і розвитку сільськогосподарських підприємств в Україні, а також визначення основних складових їх інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів.

З процесом ринкової трансформації аграрного сектора тісно пов'язаний і стан залучення іноземних інвестицій. Проведені опитування іноземних інвесторів показали, що готовність вкладати свій капітал в сільське господарство України вони тісно пов'язують зі створенням сприятливих ринкових умов у галузі. В даному випадку інвесторів найбільше цікавить свобода підприємницької діяльності, розвинута інфраструктура, ринкові земельні і майнові відносини тощо. Таким чином, за оцінками іноземних інвесторів, приплив іноземного капіталу в аграрний сектор України залежить від глибини ринкових перетворень в сфері власності на землю, формування ринкових інституцій щодо збуту продукції і насамперед від створення приватних господарських структур ринкового типу. Це підтверджує досвід країн Центральної і Східної Європи.

Для з'ясування рівня привабливості тих чи інших господарських структур нами проведено дослідження залежності залучення іноземних інвестицій від поширення тих чи інших структур в країнах Центральної і Східної Європи (рис. 1).

Рис. 1. Іноземні інвестиції та приватне землекористування в сільському господарстві окремих країн Центральної і Східної Європи

Джерело: *Никитченко И.И.* Опыт земельной реформы и агропромышленного комплекса постсоциалистических стран // Сб. докладов и законопроектов. – Минск, 2002. – С. 14; *Осташко Т.О.* Аграрні трансформації в перехідних економіках: перспективи для України // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С. 64; www.fao.org; www.unctad.org/templates/page.asp?intItemID=31988&lang=1.

Результати аналізу свідчать про очевидну залежність залучення іноземних інвестицій від поширення селянських і фермерських господарств. Найбільше іноземних інвестицій у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь (більше 40 дол. США) припадає на останню групу країн, де землекористування селянськими і фермерськими господарствами перевищує 75 %. Дещо нижчий рівень залучення іноземних інвестицій в Угорщині і Румунії, в яких частка сільськогосподарських угідь у власності селянських і фермерських господарств коливається в межах 50–75 %. У Чехії і Словаччині переважають корпоративні форми господарювання, і рівень насиченості інвестиціями галузі дещо нижчий. До цієї групи входить і Україна. У багатьох країнах Східної Європи частка землекористування селянських і фермерських господарств низька (менше 25 %). В цих країнах у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь залучено в середньому лише по 4,4 дол. США – на порядок нижче, ніж в четвертій групі країн. З іншого боку, низька частка землекористування селянських і фермерських господарств свідчить про великий потенціал залучення інвестицій шляхом поглиблення реформування земельних відносин.

Корпоративні господарські структури аграрного сектора, які утворилися у пореформений період в Україні, теж мають свої особливості інвестиційної привабливості, які слід враховувати іноземним інвесторам. У процесі

реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) були створені фермерські господарства, приватні підприємства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи. Зазначені підприємства створені на засадах приватної власності та оренди землі і майна. Внаслідок реформування аграрного сектора в системі і структурі суб'єктів господарювання відбулися суттєві зміни (таблиця). Майже половина підприємств заснована 2–10 особами. Новоутворені господарські структури зберегли 60 % земельних масивів і 80 % майнових комплексів колишніх КСП. Земля між різними господарськими структурами розподілилася таким чином: господарські товариства займають 45 % сільськогосподарських угідь, фермерські і селянські господарства – 28,7 %, кооперативи – 19 %, державні підприємства – 7,3 %. Водночас тільки 319 підприємств змогли залучити іноземний капітал, що становить лише 2 % загальної кількості великих підприємств галузі, які обробляють більше 1000 га сільськогосподарських угідь. Водночас це становить всього 3 % від загальної кількості підприємств в країні з іноземними інвестиціями. Найбільша частка іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор, припадає на товариства з обмеженою відповідальністю (71,2 %), що зумовлено найбільшим поширенням цієї форми господарювання та її найбільшою привабливістю для іноземних інвесторів. Більшість товариств з обмеженою відповідальністю створена малою кількістю засновників (2–10 осіб), з якими інвестори можуть легко вирішувати корпоративні питання. Решта підприємств (28,8 %) аграрного сектора за участю іноземного

Таблиця

Ринкова трансформація та підвищення інвестиційної привабливості господарських структур аграрного сектора, тис. од.

Суб'єкти господарювання	1990	1999	2000	2004
Великі підприємства	12 421	12 646	13 160	15 204
<i>У тому числі:</i>				
– державні	2 630	480	385	284
– недержавні,	9 791	12 166	12 775	14 020
<i>з них:</i>				
– колективні (КСП)	9 791	11 928	402	272
– приватні	0	238	2 519	4 035
– господарські товариства	0	0	6 718	8 785
– виробничі кооперативи	0	0	3 136	1 858
Фермерські господарства	1 268	35 884	38 428	43 034
Селянські господарства	4 828	5 636	5 724	6 487

Джерело: Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році”. – С. 314–324; *Реформування та розвиток аграрного сектора економіки України*. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 26; *Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2003 рік / Державний комітет статистики України*. – К., 2004. – С. 47; *Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2004 рік / Державний комітет статистики України*. – К., 2005. – С. 46–48.

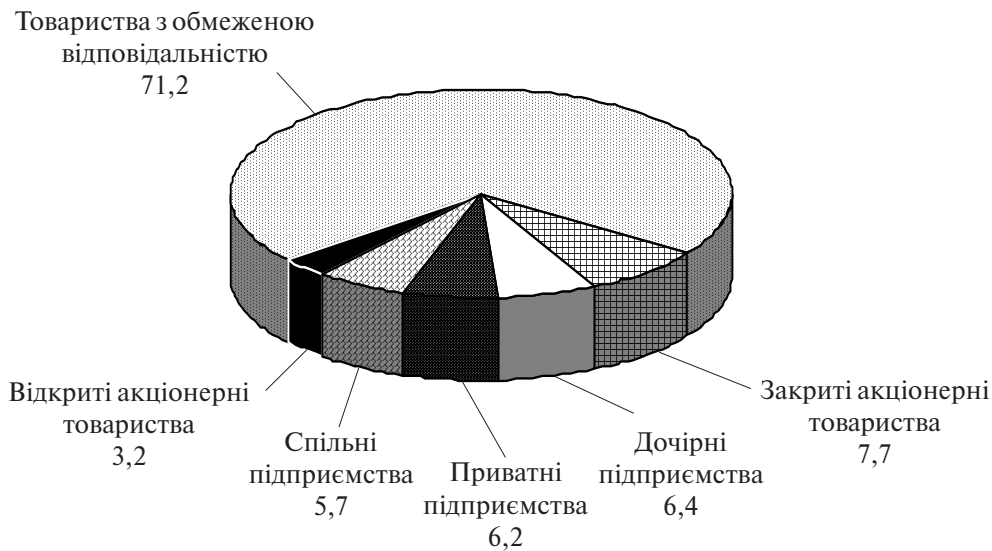

Рис. 2. Структура сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями за формами господарювання станом на 01.01.2005 р., %

Р о з р а х о в а н о за даними Єдиного державного реєстру підприємств, організацій та установ.

капіталу практично рівномірно розподілені між різними формами господарювання (рис. 2).

Найбільш прийнятною формою вкладення інвестицій у господарську інфраструктуру є створення іноземним інвестором приватного сільськогосподарського підприємства. Переваги цієї форми – простота управління, високі гарантії для інвестора, персональна відповідальність та зацікавленість. За короткий період діяльності приватні підприємства зарекомендували себе як успішні. У 2002 р. серед приватних підприємств спостерігалася найвища частка прибуткових (50,4 %), тоді як в середньому по галузі цей показник становив 43 %, а по кооперативах – 36 %⁵.

Переваги товариства з обмеженою відповідальністю як організаційної форми залучення іноземних інвестицій полягають у тому, що іноземний інвестор може створювати їх спільно з українськими підприємцями. Таких товариств найбільше – 56 % з усіх реформованих господарств. Частка прибуткових – становить 46 % або на 10 % вища, ніж кооперативів. Середній розмір прибутку на одне товариство у 2002 р. становив 1630 тис. грн або у 1,5 раза більше, ніж у кооперативах⁶.

Створення акціонерних товариств теж дуже важлива форма залучення іноземного капіталу шляхом його внесення до статутних фондів. Іноземний інвестор може вільно викупити контрольний пакет акцій товариства. Включення до статутних фондів господарюючих товариств земельних паїв (після 2010 р.) відкриває перспективи їх конвертації в акції, що є позитивним фактором реалізації інвестиційної привабливості аграрного сектора для іноземних інвесторів.

Загалом розглянуті вище основні форми великих сільськогосподарських підприємств мають специфічні привабливі чинники для іноземних інвесто-

рів. Вони також мають можливість обробляти десятки тисяч гектарів в різних регіонах, агрокліматичних зонах, зменшуючи при цьому залежність від погодно-кліматичних умов. Така діяльність дає змогу розширити набір культур, застрахуватися від негативної ринкової кон'юнктури на ту чи іншу продукцію⁷. На початковому етапі реалізація переваг агрофірм потребує великих стартових капіталовкладень: від 500 до 1000 дол. США на 1 га. Вітчизняні господарства таких коштів не мають, але їх можуть запропонувати іноземні інвестори. Тому останні мають найбільші шанси реалізувати переваги великих агрофірм, що теж характеризує інвестиційну привабливість аграрного сектора для іноземних інвесторів.

Певні особливості є в залученні іноземних інвестицій у фермерські господарства, які добре відомі іноземним інвесторам. В результаті реформування КСП фермерські господарства укрупнилися майже вдвічі. У середньому на одне господарство припадає відповідно по 53 га угідь, у тому числі – 50 га ріллі⁸. Аналогічно, іноземні інвестори можуть тісно співпрацювати з селянськими господарствами, яких в Україні понад 6 млн і на які припадає 24 % сільськогосподарських угідь. Однак питання інвестування фермерських та селянських господарств практично не досліджуються. На наш погляд, це зумовлено їх сімейним типом, відсутністю статутних фондів. Тому для розвитку обслуговуючої інфраструктури селянських і фермерських господарств доцільно залучати іноземний капітал у: машинно-технологічні станції; торгові структури з продажу мінеральних добрив і хімікатів, насіння, техніки та інвентарю; заготівельні, збутові та переробні підприємства. Іноземні інвестиції мають великий опосередкований вплив на розвиток селянських і фермерських господарств. За даними Міжнародної фінансової корпорації, 60 % фермерів змушені збувати продукцію прямо з полів, а 40 % – через посередників⁹, що свідчить про великі можливості залучення іноземного капіталу до організації збуту сільськогосподарської продукції.

Підсумовуючи слід відзначити, що одним з найважливіших напрямів підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора України є створення ринкових підприємницьких структур, які базуються на приватній власності. Внаслідок реформи аграрного сектора України створено приватні структури, які, як показує досвід країн Центральної і Східної Європи, є привабливими для іноземних інвесторів. Найбільшу привабливість являють приватні підприємства, які можуть створюватися інвесторами самостійно, а також господарські товариства, які вони можуть створювати як самостійно, так і за угодою з українськими підприємцями, чи викуповувати їх акції і частки майна. Особливо привабливими для іноземних інвесторів є великі агрофірми корпоративного типу, в які можна залучати великі обсяги інвестицій і які забезпечують високу ефективність діяльності завдяки міжрегіональній і міжгалузевій диверсифікації та інтеграції виробництва і вкладання інвестицій, формування сировинних зон для переробних підприємств, заготівлі великих обсягів продукції для переробки та експорту.

¹ *Осташко Т.О.* Аграрні трансформації в перехідних економіках: перспективи для України // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С. 59–69.

² *Реформування та розвиток аграрного сектора економіки України*. – К.: Наук. думка, 2001. – 157 с.

³ *Суперсон В.І.* Регіональні аспекти функціонування аграрного сектору в умовах трансформації економіки України // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 5. – С. 150–160.

⁴ *Стан аграрного виробництва та аграрного бізнесу в Україні*. – К.: Міжнародна фінансова корпорація, 2002. – 42 с.

⁵ *Суперсон В.І.* Регіональні аспекти функціонування аграрного сектору в умовах трансформації економіки України // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 5. – С. 153.

⁶ Там само. – С. 154–155.

⁷ *Зеркало недели*. – 2002. – 16 февраля. – С. 5.

⁸ *Реформування та розвиток аграрного сектора економіки України*. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 31.

⁹ *Стан аграрного виробництва та аграрного бізнесу в Україні*. – К.: Міжнародна фінансова корпорація, 2002. – С. 6–11.